
БОРЕЙЧУК А.В.,
асистент, кафедра спеціальних
юридичних дисциплін,
Національний університет
водного господарства та
природокористування,
м. Рівне, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСВІТНЬО- ДІЯЛЬНІСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

У статті охарактеризовано освітньо-діяльнісні технології навчання, що широко впроваджуються у навчальний процес при підготовці майбутніх юристів: ділові ігри; технологія аналізу виробничих ситуацій; конструювання процесу вирішення ситуаційних виробничих завдань; алгоритмізація «занурення» у професійну діяльність; моделювання професійної діяльності в навчальному процесі; побудова контекстного навчання у «заданому» середовищі. Запропоновано визначення поняттю освітньо-діяльнісних технологій.

Ключові слова: майбутні юристи, діяльнісний підхід, освітньо-діяльнісні технології навчання, навчальний процес.

В статье раскрыта суть и содержание современных образовательно-деятельностных технологий обучения, которые широко внедряются в учебный процесс при подготовке будущих юристов, а именно: деловые игры; технология анализа производственных ситуаций; конструирование процесса решения ситуационных производственных заданий; алгоритмизация «погружения» в профессиональную деятельность (в разных вариантах); моделирование профессиональной деятельности в учебном процессе; построение контекстной учебы в «заданной» среде.

Ключевые слова: будущие юристы, деятельностный подход, образовательно-деятельностные технологии обучения, учебный процесс.

In the article educational-activity technologies of preparation of future lawyers are described in modern pedagogical practice. The author analyzes the features of the activity approach to teaching and learning technologies features, offers the author's definition of educational-activity technology. The article reveals the essence and meaning of modern educational technology training diyalnostnyh, widely implemented in the educational process in preparing future lawyers, namely: business games; technology of analysis of productive situations; constructing of process of decision of situational productive tasks; an algorithmization of "immersion" is in professional activity (in different variants); a design of professional activity is in an educational process; a construction of context studies is in the «set» environment.

Key words: future lawyers, activity approach, educational-activity technologies, educational process.

Становлення сучасної вищої юридичної освіти України визначається основними напрямками її модернізації, новими, висунутими часом, вимогами до професійної підготовки випускників, найважливішим з компонентів яких є формування професійних компетентностей майбутнього юриста. Це підтверджується пошуком технологій навчання, спрямованих на модернізацію освіти, зближення української системи вищої освіти з об'єднаними Болонською декларацією системами освіти європейських країн, що призвело до необхідності вивчення накопиченого в цих системах досвіду формування професійної мобільності.

Особливу увагу привертають успіхи навчання, орієнтованого на діяльність, що реалізується в системах професійної освіти ряду країн Європи (США, Німеччина, Польща). Таке навчання сприяє формуванню складових професійної підготовки фахівців, зокрема: здатності до рефлексії особистісного рівня професіоналізму;

здатності проектувати свою професійну діяльність, прогнозувати свій розвиток, вільно приймати рішення в ситуації вибору. Досвід діяльнісного навчання представляє особливий інтерес для системи професійної освіти ще й тому, що він не суперечить набутому досвіду реалізації діяльнісного підходу, який залишається одним з головних в процесі професійної підготовки фахівців-юристів. Отже, сучасний підхід до навчання майбутніх юристів супроводжується впровадженням нових технологій в практику навчального закладу, що вважається інноваційною педагогічною діяльністю.

Різні варіанти реалізації діяльнісного навчання досліджуються за кордоном (Г. Майєр, М. Давидова, І. Зимня, та ін.). Різним аспектам формування та розвитку професійної мобільності особистості присвячені роботи Л. Богданової, Л. Горюнової, Ю. Дворецької, Б. Игошева, С. Кутеля, Т. Ольховий, та ін. Дослідженням особливостей підготовки юристів за допомогою освітньо-діяльнісних технологій займаються

А. Хуторський, Г. Селевко, О. Парубок, М. Воронка, К. Баханов, О. Пометун, Г. Фрейман, П. Мороз, О. Охредько.

Мета статті – охарактеризувати освітньо-діяльнісні технології підготовки майбутніх юристів в сучасній педагогічній науці, проаналізувати їх особливості.

Головним кінцевим результатом сучасної вищої юридичної освіти є забезпечення готовності фахівця до виконання професійної діяльності. Саме тому тепер прийнято говорити про впровадження у навчальний процес діяльнісного підходу, під яким розуміємо підхід, коли в центрі уваги знаходиться підготовка до практичної діяльності, яка передбачає оволодіння системою умінь і навичок, що ґрунтуються на знаннях і досвіді [14, с. 89]. Діяльнісний підхід у процесі навчання студентів реалізовується через впровадження освітніх технологій, які характеризують загальну стратегію розвитку освіти і освітнього середовища. Основне призначення освітніх технологій – прогнозування розвитку освітніх систем, їх проектування, планування та визначення факторів, які відповідають освітнім цілям. Якщо брати до уваги той факт, що у сучасних вищих навчальних закладах активно застосовують діяльнісний підхід до навчання, то будемо говорити про впровадження у навчальний процес юристів таких технологій, які називатимемо освітньо-діяльнісними. *Освітньо-діяльнісні технології* пропонуємо трактувати як комплекс технологій, що сприяють активізації навчальної діяльності студентів-юристів шляхом освоєння конкретного навчального матеріалу для досягнення ефективності освіти.

Завданням сучасних педагогів щодо впровадження освітньо-діяльнісних технологій навчання юристів є пошук

і реалізація найбільш раціональних методів, прийомів, засобів навчання та контролю його результатів; вимоги до якості виконуваних робіт, які в систематизованому вигляді могли б підвищити рівень підготовки випускника до майбутньої професійної діяльності [12, с. 113].

Нова парадигма розвитку освіти в Україні на початку ХХІ ст. змусила вчених (К. Баханов, О. Пометун, Г. Фрейман, П. Мороз, О. Охредько та ін.) переглянути традиційне навчання та внести корективи до впровадження у навчальний процес саме систему освітньо-діяльнісних технологій. На перше місце стали висувати технології, серед яких: технологія групової навчальної діяльності; технологія розвивального навчання; технологія формування творчої особистості; технологія навчання як дослідження; модульно-рейтингове навчання; нові інформаційні технології; інтерактивні технології навчання; технологія ігрової діяльності [8, с. 98].

На основі аналізу підходів до класифікацій технологій навчання та власного досвіду ми пропонуємо виділяти такі освітньо-діяльнісні технології при підготовці юристів: ділові ігри; технологія аналізу виробничих ситуацій; конструювання процесу вирішення ситуаційних виробничих завдань; алгоритмізація «занурення» у професійну діяльність (у різних варіантах); моделювання професійної діяльності в навчальному процесі; побудова контекстного навчання у «заданому» середовищі.

Специфічною особливістю *ділової гри*, на відміну від інших технологій, є її двоплановість: з одного боку, гравець здійснює реальну діяльність, що пов'язана з розв'язанням конкретних навчальних задач, з іншого – ця діяльність має умовний характер, що до-

помагає відсторонитися від реальної ситуації з її відповідальністю, бути досить вільним, розкутим, виступаючи у певній ролі та знімаючи ті психологічні тиски, які заважають проявляти свої здібності та можливості. Саме двоплановість гри забезпечує її розвивальний характер і робить ігрову навчальну діяльність емоційно привабливою.

До практичних переваг ділової гри належить те, що їй притаманні ряд завдань, спрямованих на активізацію всієї аудиторії. Технологія ділової гри має такі особливості: вимушеною активізацією мислення (вимушеною активністю). Суть цієї особливості в тому, що той, хто навчається (студент, слухач), мусить бути активним незалежно від того, бажає він цього чи ні; доволі тривалим часом залучення тих, хто навчається, у навчальний процес; самостійним творчим виробленням рішень тих, хто навчається, підвищеним ступенем мотивації й емоційності [1, с. 138].

Більшості навчальним іграм, вважає С. Шмаков, притаманні такі риси: вільна розвивальна діяльність, яка відбувається лише за бажанням дитини, заради задоволення від самого процесу діяльності, а не лише від результату (процедурне задоволення); творчий, значною мірою імпровізований, дуже активний характер цієї діяльності («поле творчості»); емоційна піднесеність діяльності, суперництво, змагальність, конкуренція і т. п. (чуттєва природа гри, «емоційне напруження»); наявність прямих чи опосередкованих правил, що відображають зміст гри, логічну і тимчасову послідовність її розвитку [13, с.14].

На думку Г. Селевко педагогічна гра має чітко визначену мету навчання і відповідний їй педагогічний результат, які можуть бути обґрунтовані, чітко сформульовані і характеризу-

ються навчально – пізнавальною спрямованістю. Реалізація ігрових прийомів та ситуацій на занятті відбувається завдяки таким засадам: мета ставиться перед студентами у формі ігрового завдання; навчальна діяльність підпорядковується правилам гри; навчальний матеріал використовується як засіб навчальної діяльності; у навчальну діяльність вводиться елемент змагання, який переводить дидактичне завдання в ігрове; успішне виконання дидактичного завдання пов'язане з ігровим результатом [10, с. 11].

На думку О. Салати, кожна навчальна гра повинна мати такі ознаки: чітко поставлену мету навчання та виховання; залучення всіх студентів; керування викладачем ходу гри; поєднання індивідуальної та колективної роботи; ведення підсумків та оцінювання, яке теж можна провести у формі гри. [9, с. 32]. Дослідник Й. Гейзінга виділяє такі ознаки гри: умовний характер (відділяє гру від унітарної дійсності); добровільна участь (гра під примусом - уже не гра, а виконання певних дій); обмеженість (часовими, просторовими, матеріальними та іншими рамками); невизначеність (розвиток і результати гри часто програмовані, але не визначені, оскільки залежать від змінних факторів – учасників, часу, простору тощо); емоційність (тільки зацікавлена людина стане учасником гри, що надає грі емоційне забарвлення) [3, с. 68]. Науковець М. Воровка основні переваги гри визначає тим, що вони зміщують акцент з системи знань на систему формування навичок, умінь, способів поведінки, тобто на значущу діяльність для конкретної професії. Ділові ігри є колективним методом навчання за допомогою якого формуються навички співробітництва під час прийняття рішень [2, с. 42]. Вчений О. Парубок, досліджуючи

зміст та методику проведення ділових ігор, стверджує, що лише за певних дидактичних умов вони сприятимуть вдосконаленню професійної підготовки фахівців, а саме – моделювання гри за допомогою предметного і соціального контексту, змісту та форм майбутньої діяльності. У випадку переваги професійно-предметного контенту гра стає одноплановою і переходить у складний тренажер. Якість гри втрачається, коли викладач акцентує увагу студентів виключно на ігрових діях, що перетворює її у розвагу [7, с. 4].

Аналіз ділових ігор у підготовці юристів дає можливість стверджувати, що їй необхідно віднести основне місце у системі освітньо-діяльностей технологій. Дане припущення доведемо на основі характеристики особливостей інших пропонуваніх технологій.

Так, сутність технології аналізу виробничих ситуацій полягає в умінні студентів-юристів аналізувати, оцінювати ситуацію і на основі цього аналізу приймати правильне рішення. Студентам пропонується виробнича ситуація, в якій охарактеризовані умови і дії її учасників. Студентам повинен оцінити, чи правильно діяли учасники події, дати аналіз і аргументований висновок. Ситуація може бути представлена у формі усного опису, показу кінофрагменту, розігрування ролей окремими студентами. При використанні даної технології викладач звертає увагу студентів на наступне: на уявне сприйняття ситуації; пошук аналогів у власному досвіді; виокремлення основних елементів ситуації; порівняння кожного елемента з нормативними вимогами; оцінку взаємозв'язку елементів і оцінку їх сукупності; визначення дій в даній ситуації.

Аналіз виробничих ситуацій може

виконуватися на практичних заняттях, в процесі практики при вирішенні комплексних виробничих завдань. Основним дидактичним матеріалом для аналізу виробничих ситуацій є їх словесні описи. Ситуації можуть бути представлені також у вигляді креслень, планів, схем, документів із закладеними в них помилками, у виявленні яких і полягає аналіз ситуації. Замість опису ситуації її можна продемонструвати у вигляді відеофрагментів фільму (один з варіантів - фрагмент кінофільму без супроводу тексту) [5, с. 51]. Виробнича ситуація повинна бути представлена так, щоб студент міг виділити її складові елементи, порівняти їх та співставити.

Отже, технологія аналізу виробничих ситуацій впроваджується в навчальний процес юристів за допомогою ігрових елементів, що посилює її ефективність і доводить пріоритетну роль технології ділової гри.

Моделювання професійної діяльності - це процес відображення її у змісті навчання, що забезпечує у студентів розвиток умінь у процесі навчання опанувати способами (діями, операціями) професійної діяльності. Моделювання вимагає системного розгляду, з одного боку - професійної діяльності, до якої готують майбутніх юристів (модель діяльності), з іншого - змісту освіти і навчання (модель підготовки). Суть її полягає в тому, що студенти відтворюють професійну діяльність у процесі навчання в спеціально створених умовах, коли ця діяльність носить умовно професійний характер, а при виконанні дії, операції відображаються лише найбільш істотні її риси. А. Вербицький називає цю діяльність «квазіпрофесійною», вона є перехідною від навчальної до професійної; студенти не виконують власне професійну діяльність, а імітують її [1, с. 56].

Відсутність в процесі навчання логічних і практичних взаємозв'язків між набутими вміннями не дозволяє студентам ефективно використовувати їх у процесі праці.

Під час підготовки майбутніх юристів, моделюючи життєві ситуації за допомогою гри, викладач допомагає студентам відчувати себе у ролі судді, прокурора, експерта, потерпілого, таким чином, наближаючи навчання до реальності, вимагаючи від студентів взаємодії, ініціативності. Отже ігри дають змогу розвиватися таким професійним якостям майбутньої юридичної професії як: здатності працювати в команді; брати на себе відповідальність при вирішенні поставлених задач; проявляти ініціативу; самостійно виявляти проблеми та знаходити шляхи їх вирішення; аналізувати ситуацію, застосовуючи набуті раніше знання; розвивати взаєморозуміння між учасниками гри.

Таким чином, процес моделювання неможливий без використання елементів гри, адже ці елементи – його основа. Ця теорема ще раз доводить вагому особливість та різноплановість ігрової технології у підготовці юристів.

Технологія «занурення» – це навчання з елементами релаксації, навіювання та гри. З власного досвіду вважаємо, що при підготовці юристів дану технологію можна використовувати у різних її моделях, а саме: «занурення» в порівняння, міжпредметні занурення (А. Тубельский); виїзні «занурення» (А. Остапенко, Л. Снегурова); «занурення» в образ (С. Терскова, Є. Шубіна). На думку Р. Грановської технологія «занурення» спирається на три принципи: задоволення і релаксацію на заняттях, єдність свідомого і підсвідомого, двосторонній зв'язок у процесі навчання [4, с. 73].

Завданням викладача, який працює

в системі занурення під час професійної підготовки майбутніх юристів, є створення чітко структурованого навчального середовища, розробка навчальних матеріалів, що допомагали б студентам одночасно розуміти навчальну дисципліну. Всі навчальні стратегії, які викладач реалізує за умов впровадження будь-якої моделі занурення у процес підготовки юристів, містять чотири основні цілі: робити вхідну інформацію зрозумілою для студентів; створити можливості для використання необхідної нормативно-правової та архівної інформації; забезпечити логічність та чітку послідовність подачі навчального матеріалу; розробити систему конструктивного зворотного зв'язку.

Під час організації занурення викладачеві треба звернути особливу увагу на формування у студентів дієвих мотивів навчання: інтересу до предмета, уявлення, що цей предмет необхідний, має важливе прикладне значення тощо. Індивідуальні заняття чергуються з колективними, репродуктивні – з творчими. У різних видах діяльності беруть участь всі аналізатори людини, відбувається гармонійний розвиток органів чуття. На заняттях використовується допомога добре встигаючих студентів. Отже, технологія «занурення» у підготовці юристів у основі свої побудови теж містить ігрову діяльність, що дає підстави знову стверджувати про вагомість ділових ігор у професійній підготовці майбутніх юристів.

Конструювання процесу вирішення ситуаційних виробничих завдань. Метою виконання ситуаційних завдань майбутніми юристами є оцінка сучасних теоретичних знань та практичних навичок студентів у професійній сфері. У процесі виконання поставлених завдань майбутні юристи повинні

показати наступні знання, навички та вміння: логічне осмислення завдання, проблеми, ситуації; визначення необхідних дій для виконання; аналіз поставленого завдання (проблеми, ситуації), виокремлення основних компонентів. Роль викладача у використанні даної технології полягає у тому, щоб ефективно та правильно сконструювати процес вирішення запропонованих завдань майбутніми юристами, а саме: дослідити причини і джерела виникнення ситуацій, а також об'єкти, на які може бути спрямований вплив з метою вирішення ситуацій; розробити методику їх вирішення; виявити послідовність, обсяг і змістовну різноманітність інформаційних процесів, що здійснюються в рамках процедур вирішення ситуацій; проаналізувати можливі варіанти рішень та аргументи на їх користь; визначити нормативно-правову базу, що допоможе у вирішенні завдань тощо.

Ефективне використання проблемних ситуацій дає викладачу можливість розвивати в студентів здатність аналізувати свою роботу, знаходити причини помилок та способи їх усунення, заохочувати майбутніх юристів до творчого, раціонального підходу до виконання завдань, привчати до постійного використання нормативно-правової документації. Ситуаційні виробничі завдання мають вирішуватися студентами індивідуально або колективно (3-5 чол.). Після виконання завдань проводиться колективне обговорення ходу та результатів роботи. Заключним етапом при аналізі виробничих ситуацій та вирішення ситуаційних завдань є підведення підсумків; де викладач аналізує дії студентів, результати роботи, відзначає допущені помилки і оцінює знання [11].

Отже, вирішення ситуаційних завдань – важливий елемент навчально-

го заняття у підготовці юристів, адже студент повинен не тільки правильно його виконати, а й знати, де шукати необхідну інформацію та вміти її аналізувати. Ситуаційні завдання, зазвичай, використовують при вивченні процесуальних галузей права, де таке завдання входить до структури ігрової діяльності.

Побудова контекстного навчання у «заданому» середовищі. Основна мета контекстного навчання – це формування у межах навчальної діяльності студента його цілісної, внутрішньо-мотивованої професійної підготовленості як майбутнього фахівця. Ми виходимо з того, що таке навчання у підготовці юристів побудоване на задоволенні їх потреб та вважається ефективним засобом отримання додаткових знань зі спеціальності, стимулювання розвитку пізнавальних інтересів та потреб, формування стійких позитивних мотивів навчання та усвідомлення цілей щодо оволодіння професією.

Особливість даного навчання в тому, що «засвоєння абстрактних знань, знакових систем начебто накледено на канву майбутньої професійної діяльності, але, навчаючись, студенти мають справу не з порціями інформації, а з ситуаціями, в контексті яких закладені і знання, і умови їх застосування». Особлива увага приділяється реалізації поетапного переходу студентів до базових форм діяльності більш високого рангу. Так, до таких базових форм належать: навчальна діяльність академічного типу (власне навчальна діяльність – лекції, семінарські заняття, самостійна робота); квазіпрофесійна діяльність (ділові та дидактичні ігри, ігрові форми занять); навчально-професійна діяльність (науково-дослідна робота, виробнича практика, стажування, дипломне проєктування). Як перехідні від однієї

базової форми до іншої виступають: лабораторно-практичні заняття; імітаційне моделювання; аналіз конкретних виробничих ситуацій; розігрування ролей; спецкурси і спецсемінари тощо [6, с. 191]. Отже, у відповідності з принципом рольової організації процесу навчання майбутніх юристів, контекстне навчання має відбуватися у формі спілкування та гри.

Таким чином, аналіз освітньо-діяльнісних технологій підготовки майбутніх юристів та власний досвід дає змогу стверджувати, що ділова гра відіграє комплексну та багатофункціональну дію і займає основне місце. Виступаючи моделлю реальної дійсності у спеціально створеній проблемній ситуації, гра може виконувати роль форми організації навчального процесу або ж роль методу навчання. Так, у вигляді гри викладач може

провести ціле заняття (наприклад, на лекційному чи на практичному занятті провести, заздалегідь підготовлений зі студентами, судовий процес), а може використати лише елементи гри (наприклад, на етапі вивчення нового матеріалу провести судові дебати або огляд місця події з метою подальшого їх обговорення, розв'язати ситуаційну задачу тощо). Ділові ігри дають можливість викладачу визначити ставлення студентів до конкретної життєвої ситуації, набути досвіду, вміти орієнтуватися у певній життєвій ситуації, знаходити й розглядати ймовірні варіанти дій, компромісні рішення, висловлювати й обговорювати свою думку. Завдяки такій своїй особливості гра є незамінною складовою навчального процесу у ВНЗ, де готують юристів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вербицкий А. Деловая игра как метод активного обучения / Вербицкий А. // Современная высшая школа. – 1982. – № 3. – С. 129 – 142.
2. Воровка М. Ділова гра як засіб підготовки майбутніх вчителів до професійної діяльності: Дис. канд. пед. наук за спеціальністю 13.00.04. – Теорія та методика професійної освіти / Воровка М. – Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. – Запоріжжя, 2007. – 178 с.
3. Гейзінга Й. Ното Ludens / Пер. з англ. О. Мокровольського. – К.: Основи, 1994. – 250 с.
4. Грановская Р. Элементы практической психологии / Р. М. Грановская. – Л., 1988. – 560 с
5. Кларин М. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии. (Анализ зарубежного опыта) / М. Кларин – Рига, НПП «Эксперимент», 1998. – 180 с.
6. Методы активного социально-психологического обучения: Учебно-методическое пособие для студентов 4 курса д/о и 5 курса в/о факультета философии и психологии (отделения психологии) / сост. В. А. Штро. – Воронеж, 2003. – 55 с.
7. Парубок О. Дидактичні умови застосування ділових ігор у професійній підготовці фахівців пожежної безпеки: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Парубок О. / Національна академія прикордонних військ України імені Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2003. – 20 с.

8. Пометун О. Методика навчання історії в школі / Пометун О., Фрейман Г. – К.: Генеза, 2005. – 328 с.
9. Салата О. Від подиву – до мислення (Ігрова технологія моделювання як метод інтеграції знань учнів) / О. Салата // Історія в школах України. - 2004. - № 8. – С. 28-35.
10. Селевко Г. Современные образовательные технологии: Учебное пособие / Селевко Г. К. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
11. Соловцов В. Моделювання виробничих ситуацій на уроках професійної підготовки кваліфікованих робітників [Електронний ресурс] // Соловцов В. - Режим доступу: http://hpslwelder.blogspot.com/2015/03/blog-post_25.html
12. Фіцула М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти // М. Фіцула – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560.
13. Шмаков С. Учимся, играя... / С.А. Шмаков. – М.: ЦГЛ, 2004. -128с.
14. Ярошук Л. Технологічні підходи щодо організації навчального процесу у ВНЗ / Л. Ярошук / Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. - Випуск 31. – 2009. – С. 168-173.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Verbitskiy A. Delovaya igra kak metod aktivnogo obucheniya / Verbitskiy A. // Sovremennaya vysshaya shkola. – 1982. – # 3. – S. 129 – 142.
2. Vorovka M. Dlova gra yak zaslb pldgotovki maybutnlh vchitel'v do profeslynoYi dlyalnostI: Dis. kand. ped. nauk za spetslalnIstyu 13.00.04. -- TeorIya ta metodika profeslynoYi osvIti / Vorovka M. -- ZaporIzkiy oblasniy Institut plslyadiplomnoYi pedagogIchnoYi osvIti. -- ZaporIzhzhya, 2007. – 178 s.
3. GeyzInga Y. Homo Ludens / Per. z angl. O. Mokrovolskogo. – K.: Osnovi, 1994. – 250 s.
4. Granovskaya R. Elementyi prakticheskoy psihologii / R. M. Granovskaya. – L., 1988. – 560 s
5. Klarin M. Innovatsii v mirovoy pedagogike: obuchenie na osnove issledovaniya, igryi i diskussii. (Analiz zarubezhnogo opyta) / M. Klarin – Riga, NPTs «Eksperiment», 1998. – 180 s.
6. Metodyi aktivnogo sotsialno-psihologicheskogo obucheniya: Uchebno-metodicheskoe posobie dlya studentov 4 kursa d/o i 5 kursa v/o fakulteta filosofii i psihologii (otdeleniya psihologii) / sost. V. A. Shtro. – Voronezh, 2003. – 55 s.
7. Parubok O. DidaktichnI umovi zastosuvannya dllovih Igor u profeslynlIy pldgotovtsI fahIvtsIv pozhezchnoYi bezpeki: Avtoref. dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Parubok O. / NatsIonalna akademIya prikordonnih vIysk UkraYini ImenI Bogdana Hmelniitskogo. – Hmelniitskiy, 2003. – 20 s.
8. Pometun O. Metodika navchannya IstorIYi v shkoll / Pometun O., Freyman G. – K.: Geneza, 2005. – 328 s.
9. Salata O. Vld podivu – do mislennya (Igrova tehnologIya modelyuvannya yak metod IntegratsIYi znan uchnIv) / O. Salata // IstorIya v shkolah UkraYini. - 2004. - # 8. – S. 28-35.

10. Selevko G. *Sovremennyye obrazovatelnyie tehnologii: Uchebnoe posobie* / Selevko G. K. – M.: Narodnoe obrazovanie, 1998. – 256 s.
11. Solovtsov V. *Modelyuvannya virobnychih situatsiy na urokah profeslynoyi pidgotovki kvalifikovanih robotnykiv* [Elektronnyi resurs] // Solovtsov V. – Rezhim dostupu: http://hpslwelder.blogspot.com/2015/03/blog-post_25.html
12. Flitsula M. *Pedagogika: Navchalnyi posibnik dlya studentiv vischih pedagogichnih zakladiv osviti* // M. Flitsula – K.: Vidavnychiy tsentr «Akademlya», 2002. – 560.
13. Shmakov S. *Uchimsya, igraja...* / S.A. Shmakov. – M.: TsGL, 2004. – 128s.
14. Yaroshuk L. *Tehnologichni pidhodi schodo organizatsiyi navchalnogo protsesu u VNZ* / L. Yaroshuk / *Psihologo-pedagogichni problemi slisko yi shkoli*. – Vipusk 31. – 2009. – S. 168-173.